



მევენახეობა –მელვინეობის კლასტარის ფორმირების სოციალურ –ეკონომიკური წინამძღვრების ანალიზი კახეთის რეგიონში

რეზიუმე

ვახტანგ ღათაშვილი

სტუ-ს პროფესორი

E-mail: social_economica@mail.ru

ნატო ბიორბაძე

სტუ-ს დოქტორანტი

რეგიონში არსებული ბუნებრივი და კლიმატური პირობების, ბუნებრივი რესურსებისა და სოციალურ-დემოგრაფიული ფაქტორების ერთობლიობა, უზრუნველყოფს აგრო-სამრეწველო კომპლექსის, კურორტისა და რეკრეაციული სექტორის განვითარებას და ლოჯისტიკას რეგიონალური ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში.

საკვანძო სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების პოზიტიური დინამიკა საშუალებას გვაძლევს, ბოლო წლების განმავლობაში რეგიონის მდგრადი განვითარების შესახებ ვისაუბროთ.

კახეთის რეგიონის განვითარების ტემპების მახასიათებლების სრულყოფილი სურათის უზრუნველსაყოფად, ჩვენ შევადარეთ რეგიონის განვითარების ძირითად ინდიკატორთა დინამიკა სხვა აღმოსავლეთ რეგიონების სუბიექტების ინდიკატორებთან და საქართველოს რეგიონების საშუალო მაჩვენებლების დინამიკას შეიძლება დავასკვნათ, რომ კახეთის რეგიონის მშპ-ს ზრდის მაჩვენებელი არა მხოლოდ უფრო მაღალია აღმოსავლეთ საქართველოს ყველა სხვა რეგიონთან შედარებით, არამედ აღემატება საშუალო ქართულ პარამეტრებს, რაც შესაძლოა იყოს რეგიონული ხელისუფლების ეფექტური მუშაობის შედეგი რეგიონის განვითარების ღონისძიებების ფორმირებისა და მათი განხორციელების სფეროში, რაც მიუთითებს იმაზე რომ მხარეს შეუძლია იქონიოს დრავერის ფუნქციები რეგიონში.

რეგიონების სამრეწველო სტრუქტურის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ მასში ყველაზე დიდი წილი ეკუთვნის ვაჭრობას, წარმოებას, მშენებლობას, ტრანსპორტს და კომუნიკაციას, ასევე სოფლის მეურნეობას. ამ სექტორების საერთო წილი ღირებულების 68%-ს შეადგენს.

ეს ფაქტი საშუალებას გვაძლევს ვილაპარაკოთ საქართველოს ამ რეგიონზე, როგორც გამოჩენილად აგრარულ მხარეზე. კახეთის რეგიონის გადამამუშავებელი წარმოების ხვედრითი წილი გურჯაანის მუნიციპალიტეტში (27%), ასევე მშენებლობა კახეთის რეგიონში (20%).

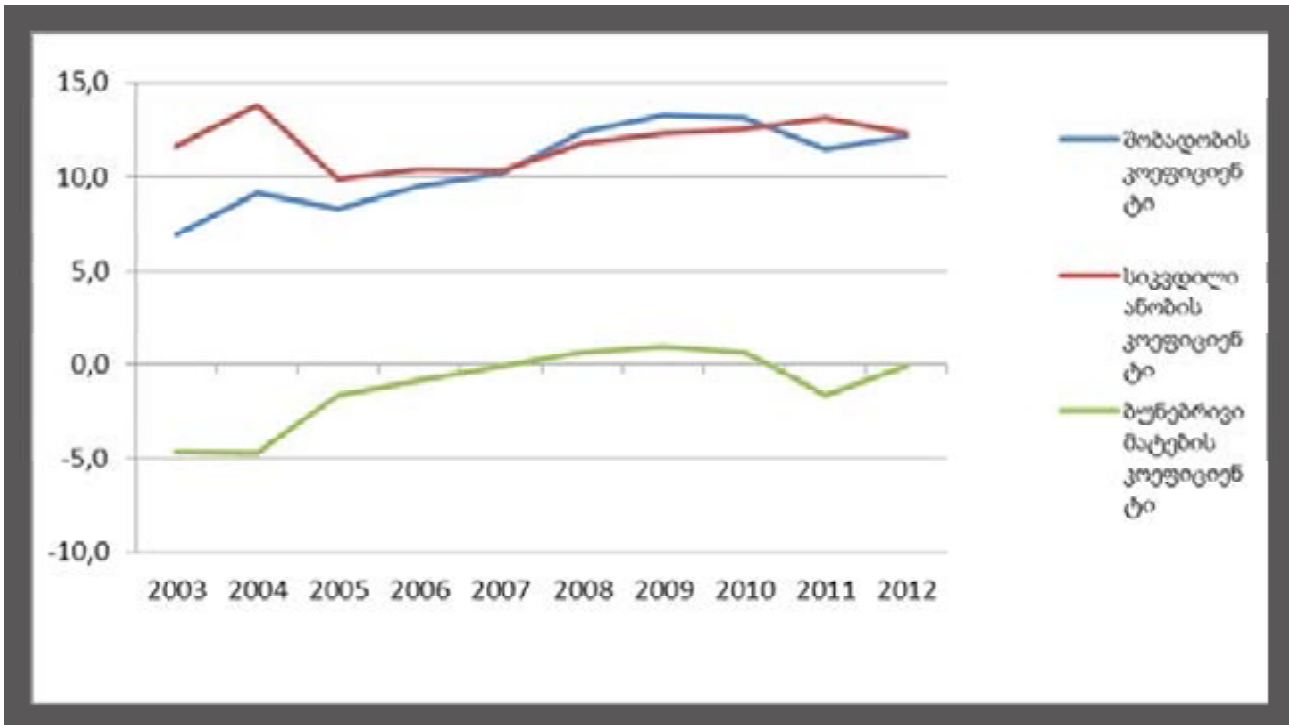
დასაქმება და შემოსავლები

კახეთში მოსახლეობის ბუნებრივი კლება ფიქსირდება. ბუნებრივი კლება იყო როგორც სოფლად, ისე ქალაქად. საქართველოს 6 რეგიონში სოფლად სიკვდილიანობის მაჩვენებელი აღემატებოდა შობადობას, ხოლო ქალაქად ბუნებრივი კლება სამ რეგიონში იყო: კახეთში, სამეგრელო-ზემო სვანეთსა და რაჭა-ლეჩხუმში.

ამ ფონზე შეინიშნება მოსახლეობის შიდა და გარე მიგრაცია. რეგიონულ ჭრილში მიგრაციის სტატისტიკა არ არსებობს, თუმცა სტრატეგიაზე სამუშაო შეხვედრების დროს მიღებული ინფორმაციით, კახეთში მთელი რიგი სოფლები (ახმეტისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტებში) მოსახლეობისგან დაცლილია. შრომისუნარიანი მოსახლეობის ნაწილი მასობრივად გადის საქართველოს სხვა ქალაქებსა და საზღვარგარეთ. კახეთში, ისევე როგორც დანარჩენ საქართველოში, გარე მიგრაციის ფემინიზაცია

იკვეთება, რაც მკვეთრად უარყოფით გავლენას ახდენს მოსახლეობის დემოგრაფიულ მაჩვენებელზე. სამსახურის შოვნის უპერსპექტივობის გამო რეგიონს ახალგაზრდებიც ტოვებენ, შედეგად კი მოსახლეობის დაბერების ტენდენცია იკვეთება, განსაკუთრებით სოფლად. ახალგაზრდების მიგრაციის შეჩერება და შობადობის მატების ხელშეწყობა რეგიონის წინაშე არსებული გამოწვევაა. დაბერების ტენდენციის გაგრძელების შემთხვევაში ვერ განვითარდება ეკონომიკა, ვერ გაუმჯობესდება მოსახლეობის ცხოვრების დონე და შესაბამისად, სახელმწიფოს მიერ გაწეული სოციალური და ჯანდაცვის ხარჯები მნიშვნელოვნად გაიზრდება.

სტატისტიკის მონაცემების მიხედვით, კახეთში დასაქმების მხრივ მდგომარეობა საშუალოზე უკეთესია. დასაქმებისა და აქტივობის დონით



წყარო: საქსტატის მონაცემებზე დაყრდნობით გაკეთებული გათვლები

კახეთის მაჩვენებელი აღემატება საქართველოს საშუალო მაჩვენებელს, ხოლო უმუშევრობის დონე კახეთში უფრო დაბალია, ვიდრე საშუალოდ საქართველოში. ეს ძირითადად სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია და თვითდასაქმებულია რაოდენობით არის განპირობებული.

კახეთში მთლიანი მოსახლეობის 48%-ს (199 700 ადამიანი) სამუშაო ძალა წარმოადგენს, აქედან უმუშევარია 13 100 (6.5%), ხოლო აქტიური მოსახლეობის ყველაზე დიდ წილს – 71%-ს (142 400 ადამიანი) თვითდასაქმებულები წარმოადგენენ, რომელთა შემოსავალიც არასტაბილურია, ძირითადად, სეზონურობის გამო.

რეგიონის ეკონომიკის განვითარების მიზანია შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები, დასაქმებული და თვითდასაქმებული მოსახლეობა მაქსიმალურად უზრუნველყოს უწყვეტი შემოსავლით და გაზარდოს რეგიონის კონკურენტუნარიანობა.

კახეთში ეკონომიკის განვითარება დამოკიდებულია არსებული ბუნებრივი რესურსების ეფექტურ გამოყენებაზე, ადამიანური რესურსებისა და ინფრასტრუქტურის შემდგომ განვითარებაზე. დასაქმების ზრდას თან უნდა ახლდეს საბავშვო ბაღებისა და სკოლების განვითარება, რომლის უწყვეტი და ხარისხიანი ფუნქციონირება ხელს შეუწყობს დამატებითი სამუშაო ძალის (მშობლების) რეგიონის ეკონომიკის ზრდისთვის აუცილებელია სახელმწიფოს მხარ-

დაჭერა იმ პრობლემების გადაჭრაში, რომელიც უკავშირდება რეგიონში ბიზნესგარემოს გაუმჯობესებას, ადგილობრივი წარმოების პროტექციონიზმს, ინფრასტრუქტურისა და ფინანსური შუამავლობის განვითარებას და იმ საკითხებს, რომელიც მხოლოდ ერთი რეგიონის დონეზე ვერ გადაწყდება.

კახეთში მოსახლეობა ძირითადად დასაქმებულია სახელმწიფოს მიერ განხორციელებულ ინფრასტრუქტურულ პროექტებში, როგორც არის: მშენებლობა, რეაბილიტაცია-რეკონსტრუქცია, გზების დაგება-შეკეთება, სანიაღვრე და სარწყავი სისტემების მოწყობა-გაწმენდა და ა.შ. სამუშაო ძალაზე მოთხოვნაც ამ მიმართულებით არის, რაც იმას ნიშნავს, რომ ინფრასტრუქტურის განვითარება მნიშვნელოვანია კახეთის რეგიონისთვის.

კახეთში ხელფასების დონე საშუალოზე დაბალია. 2016 წლის მონაცემებით, კახეთში საშუალო ხელფასი 323 ლარს შეადგენდა, მაშინ როცა საქართველოში საშუალო მაჩვენებელი 623 ლარი იყო. ამავე დროს, სახეზეა გენდერული უთანასწორობა – ერთსა და იმავე სფეროში დასაქმებულ ქალთა და მამაკაცთა ხელფასები მკვეთრად განსხვავებულია მამაკაცთა სასარგებლოდ. ერთ შინამეურნეობაზე და მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავლით კახეთი ბოლოდან მეორე ადგილზეა და მას მხოლოდ ქვემო ქართლი ჩამორჩება. ხარჯების მაჩვენებელ-



2012	კახეთი	საქართველო, საშუალო მაჩვენებელი
დასაქმების დონე	67.1 %	56.8%
აქტივობის დონე	71.8 %	66.9 %
უმუშევრობის დონე	6.5 %	15.01 %

წყარო: საქსტატი

ითაც კახეთი ბოლოდან მეორე ადგილზეა. ეს, თავის მხრივ, დაბალ მოხმარებას ნიშნავს, რაც ეკონომიკის (ვაჭრობის) განვითარების ბარიერია.

კახეთში შინამეურნეობის შემოსავლის წყაროს, დაქირავებული შრომის შედეგად მიღებულ შემოსავალთან ერთად, პენსიები (17%) და დახმარებები (16%) შეადგენს. ამასთან, იგივე წილი (16%) აქვს ფულის სესხების შედეგად ან დანაზოგის ხარჯვით მიღებულ შემოსავალს. ასევე, მნიშვნელოვანი წილი აქვს არაფულად შემოსავლებს (15%), ხოლო სოფლის მეურნეობის პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლის წილი უფრო მწირია (14%). ეს კი ნიშნავს, რომ შინამეურნეობის შემოსავლებში პენსიები და დახმარებები, სესხები ან დანაზოგები, ასევე, ნატურალური პროდუქტი უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს, ვიდრე დაქირავების შედეგად მიღებული ხელფასი.

სახელმწიფოს დანახარჯები კახეთის მოწყველად მოსახლეობაზე საკმაოდ დიდია. 2016 წლის მონაცემებით, საპენსიო ასაკის მოსახლეობის რიცხვით კახეთი იმერეთის შემდეგ, სამეგრელო-ზემო სვანეთთან ერთად მე-2 ადგილზე იყო. სოციალური პროგრამების მონაცემთა ბაზაში რეგისტრირებულთა წილით კახეთი პირველია რეგიონებს შორის (თბილისისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარდა). 57000 და ნაკლები სარეიტინგო ქულის მქონე ოჯახების რაოდენობით კახეთი მე-2 ადგილზეა იმერეთის შემდეგ. საარსებო შემწეობაზე გადარიცხული თანხის ოდენობა კახეთში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია იმერეთისა და შიდა ქართლის შემდეგ. ზემოთ აღნიშნულის მიუხედავად, არსებული მიზნობრივი სოციალური დახმარების მექანიზმიდან გამომდინარე, ბევრი ბავშვიანი ოჯახი ბენეფიციართა რიგებში ვერ ხვდება, შესაბამისად, სიღარიბეში მცხოვრებ ბავშვთა რაოდენობა უფრო მეტია, ვიდრე ზრდასრულთა. თუმცა ეს პრობლემა მთელი საქართველოს მასშტაბით აქტუალურია. რეგისტრირებული იძულებით გადაადგილებული პირებისა და ღატოლვილების რაოდენობა

კახეთში სხვა რეგიონებთან შედარებით დაბალია, ყველა რეგისტრირებულს ერიცხება შესაბამისი შემწეობა და დახმარება.

შესახებ მთელი განხილული პერიოდის განმავლობაში. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ GRP არ არის მხოლოდ ერთი ინდუსტრიის განვითარების შედეგი, რადგან სტაბილური ზრდით ხასიათდება რეგიონალური ეკონომიკის მრეწველობის თითოეული სახეობა.

ნამატის ყველაზე დიდი ზრდით რეგიონში წარმოების სახეობებში, აღსანიშნავია ფინანსური საქმიანობა-531.6%, მშენებლობაში - 201.1%.

ფინანსური აქტივობის ასეთი ზრდა გამოწვეულია საკმაოდ მცირე ბაზის ეფექტით, სამშენებლო ინდუსტრიისგან განსხვავებით, რომლის ზრდა რიგი ძირითადი ღონისძიებებისათვის რეგიონული ინფრასტრუქტურის მომზადების გამო.

იმისათვის რომ უფრო სამართლიანად შევაფასოთ კახეთის რეგიონის მუნიციპალიტეტების ეკონომიკური განვითარება, განვიხილოთ მათი GRP-ი ერთ სულ მოსახლეზე, განვითარების მაჩვენებლის ინდიკატორზე მოსახლეობის რაოდენობის ზემოქმედების ნივთიერების მიზნით.

მიუხედავად GRP ტემპების ზრდისა საქართველოს რეგიონებში ერთ სულ მოსახლეზე საქართველოს საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით, აბსოლუტური თვალსაზრისით საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე, საშუალო GRP მნიშვნელობა ჯერ კიდევ უფრო მაღალია, ვიდრე კახეთის რეგიონში.

ამის მთავარ მიზეზად შეიძლება დასახელდეს ქვეყნის ძირითადი ნედლეულის მქონე რეგიონების და მრეწველობის მაღალი განვითარების დონის რეგიონების გავლენა მთლიანად ქვეყნის მაჩვენებელზე. ანალიზი ასევე საშუალებას გვაძლევს, ობიექტური ხედვა ვიქონიოთ კახეთის რეგიონის მუნიციპალიტეტების ეკონომიკის ეფექტურობაზე.

გურჯანის მუნიციპალიტეტი, რომელიც კა-



ხეთის რეგიონის მშპ-ს 27%-ს გამოიმუშავენ და მის წვლილს, საერთო მაჩვენებლით რეგიონში მეორე ადგილი უკავია, მშპ-ს მიხედვით, ერთ სულ მოსახლეზე, მეოთხე ადგილზე იმყოფება.

პირიქით არის საგარეჯოს მუნიციპალიტეტში, რომელშიც კახეთის რეგიონის მშპ-ის 18% იქმნება, რაც მესამე ადგილის მაჩვენებელია, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სხვაობა სხვადასხვა რეგიონებს შორის მშპ-ს მოცულობა მეტწილად განპირობებულია ექსტენსიური ფაქტორებით და ასევე ინტენსიური ფაქტორების გავლენაც საკმაოდ მაღალია.

რეგიონის მოსახლეობის საშუალო შემოსავალი პირდაპირ დამოკიდებულია მაჩვენებელზე ერთ სულ მოსახლეზე გათვლით,

წარმოება კახეთის აგრარული პროფილიდან გამომდინარე, არასასოფლო-სამეურნეო ეკონომიკის წილი უმნიშვნელოა, როგორც რეგიონში წარმოებულ დამატებით ღირებულებაში, ისე ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში. რეგიონის მონო-აგრარული სპეციალიზაციის შედეგად ურბანიზაციის დონე კახეთში დაბალია, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ უახლოეს მომავალში კახეთის ეკონომიკის ფოკუსის გადატანა ინდუსტრიაზე არ მოხდება. სოფლის მეურნეობის წილი რეგიონის დამატებით ღირებულებაში 2016 წლის მდგომარეობით 24%-ს შეადგენდა, მაშინ როდესაც მრეწველობის წილი მხოლოდ – 9% იყო, ვაჭრობის – 5%, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის – 1.2%, მშენებლობის კი – 1.7%. აღსანიშნავია, რომ ტურიზმის წილის შესახებ მონაცემები არ არსებობს, სხვადასხვა მომსახურების სფეროს წილი 2011 წელს მაღალი იყო და 20%-ს შეადგენდა. დანარჩენი დარგების ერთობლივმა წილმა 38% შეადგინა.

ბოლო წლებში მშენებლობის მასშტაბის ზრდამ რეგიონში ადგილობრივი ნედლეულის ბაზაზე საშენი მასალების (აგური, კრამიტი, სამშენებლო ბლოკი და სხვა) წარმოების განვითარებას შეუწყო ხელი. რეგიონში მოქმედებს სამთომომპოვებელი და გადამამუშავებელი საწარმოები: ფიქალ-მარმარილოს მოპოვება-გადამუშავება თელავის მუნიციპალიტეტებში, კირქვის მოპოვება-გადამუშავება კი დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტებში. ამ კირქვით რუსთავის ცემენტის ქარხანა მარაგდება, თუმცა რიგი სიძნელეები ამ ქვედარგის განვითარებას აფერხებს. მათ შორის ის, რომ ფინანსური რესურსები ძვირია, ხოლო საფინანსო ორგანიზაციების საკრედიტო პორტფელი ძირითადად ვაჭრობაზე გაცემული სესხებისაგან შედგება, რაც წარმოების სექტორში საკრედიტო რესურსების

სიმცირეზე მიუთითებს. ასევე:

დაინტერესებულ პირებს საშუალება არა აქვთ, წარმოების ოპტიმიზაციასა და განვითარებასთან დაკავშირებულ ისეთ საკითხებზე მიიღონ რჩევები, როგორიც არის მაგალითად: საკრედიტო და საგადასახადო საკითხები, ბიზნეს გეგმები, საქონლის მარკეტინგი და ა.შ.

ტურიზმი კახეთის ისტორიული ძეგლების ტერიტორიული კონცენტრაცია, სახელმძღვანელო მელვინეობის კერები, ბუნებრივი რესურსები, კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა და გეოგრაფიული მდებარეობა რეგიონში ტურიზმის განვითარების უდიდეს პოტენციალს განაპირობებს, შესაბამისად, ტურიზმს დიდ-წილად შეუწყობს ხელს მომსახურების სფეროს განვითარება.

კახეთის რეგიონში აქტიურად ფუნქციონირებს 30-მდე სხვადასხვა დონის სასტუმრო (მათ შორის ისეთი ძვირადღირებული, როგორც „ამბასადორი“, „ლოპოტა“, „ძველი თელავი“, „ყვარლის ტბა“), 100-ზე მეტი მცირე სასტუმრო და საოჯახო სახლი, 70-მდე კვების ობიექტი, რესტორანი, კაფე-ბარი, პიცერია და სხვა (მაგრამ საქართველოში მოქმედი ანალოგიური ობიექტების მხოლოდ 3.4%-ია) და 15 ტურისტული კომპანია. რეგიონში ვიზიტორის (ტურისტის) განთავსების ღირებულება 10-15 ლარიდან 350 ლარამდე მერყეობს.

მომსახურების დონე, სტანდარტები და საკადრო დეფიციტი პრობლემას წარმოადგენს თვით ძვირადღირებული სასტუმროებისთვისაც. აგრეთვე, უნდა ითქვას, რომ სტატისტიკის სამსახურებს სასტუმროების მეპატრონეები არ აწვდიან დამისთვეების ზუსტ მაჩვენებელს, ამიტომ რეგიონის სასტუმროების ვიზიტორების საერთო ციფრების დადგენა გართულებულია.

2013 წელს მოსალოდნელია თელავის მიმართულებით ტურისტული ნაკადის მნიშვნელოვანი გაძლიერება (სარეაბილიტაციო სამუშაოების შედეგად ახალი თელავის მიმართ ინტერესი იზრდება), თუმცა ტურისტები ძირითადად დაბალმხარჯელობით სეგმენტს წარმოადგენენ. შესაბამისად, მაღალმხარჯელობითი სეგმენტის ათვისება ამ რეგიონის გამოწვევად რჩება.

კახეთის ბუნებრივი მრავალფეროვნება რეკრეაციული ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობას ქმნის ახმეტის, გურჯაანის, თელავის, საგარეჯოს, სიღნაღისა და ყვარლის მუნიციპალიტეტებში. მნიშვნელოვანია სათავგადასავლო ტურიზმის განვითარება ახმეტის, დედოფლისწყაროს, ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტებში, ეკოტურიზმის განვითარება ახმეტის, დედოფლისწყაროსა და ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტებში.



ში, ხოლო აგროტურიზმის განვითარება კი კახეთის ყველა მუნიციპალიტეტში.

რეგიონის პოტენციალის გამოყენების შემთხვევაში რეალური გახდება ისეთი ტურისტული მომსახურების პროდუქტების განვითარება, რომლის საფუძველს კახური ღვინის წარმოების უნიკალური ტექნოლოგია და რეგიონის კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა წარმოადგენს. განსაცვიფრებელი პეიზაჟები და დაცული ტერიტორიები მთებში ლაშქრობების, საცხენოსნო ტურებისა და ველოტურების მოსაწყობად კარგ შესაძლებლობას ქმნის.

რეგიონში მრავლად არის წარმოდგენილი წინაქრისტიანული ძეგლები (მაგ. გარეჯის უდაბნოში აღმოჩენილია კავკასიის უძველესი ქალაქების ნაშთები რეგულარული გეგმარებით, რომლებიც ჩვ.წ.ად-მდე XIV-IX საუკუნეებით თარიღდება. გურჯაანსა (ახტალა) და საგარეჯოში (უჯარმა) ბალნეოლოგიური კურორტებია, რომელთა პოტენციალი გამოსაკვლევიანია. აქვე აღსანიშნავია იშვიათი მიკროკლიმატის ადგილების კვლევის აუცილებლობა და ტურისტულ მიმართულებებზე ჩამოყალიბება (მაგ. მთა ცივი, კოდის მთა, რომლის მიკროკლიმატი არ ჩამოუვარდება ბაკურიანისას, სოფ. მარიამჯვარი (საგარეჯო) და ა. შ.).

ტურიზმის განვითარებისათვის აუცილებელია ახალი მარშრუტების შესწავლა და მთელი რიგი მარკეტინგული ღონისძიებების გატარება, რაც ამ სფეროში მომუშავე ადამიანების ერთობლივ ჩართულობას მოითხოვს. დარგის შემდგომი განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება, ასევე, დარგის ინტერესების ღობირებისთვის მიზანშეწონილია რეგიონში ტურისტული პროფესიული ასოციაციის(ების) შექმნა.

ინვესტიციები კახეთში ინვესტიციების მოზიდვა საჭიროა იმ დარგებში, რომელსაც მოსახლეობის დასაქმების, ადგილობრივი ბაზრის ათვისებისა და საექსპორტო პოტენციალი გააჩნია, კერძოდ, აგროწარმოებასა და ტურიზმში. ინვესტიციები დარგების განვითარებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია, ვინაიდან დაფინანსებასთან ერთად მათ თან ახლავს თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა და ადამიანური რესურსების ოპტიმიზაცია. აგრომრეწველობის შემთხვევაში ინვესტიციები მიმართული უნდა იყოს წარმოებაში, ირიგაციის სისტემის რეაბილიტაციაში და ასევე, ლოჯისტიკური ჯაჭვის აწყობაში, რომელიც მწარმოებელს, შუამავალ რგოლებსა და საბოლოო მომხმარებლებს დააკავშირებს. აუცილებელია ინვესტიციების მოზიდვა რიგ საწარმოებში, მაგალითად, როგორიც არის

სამშენებლო მასალების წარმოება, თუკი წინასწარი შესწავლა ამის მიზანშეწონილობას დაადასტურებს. ენერგომატარებლების ღირებულების შემცირებისა და ხელმისაწვდომობის მიზნით მიზანშეწონილია ინვესტირება ალტერნატიული ენერგიის წყაროებში.

რეგიონის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 38% კახეთის რეგიონშია. განსაკუთრებით დიდია სახნავი და სათიბსაძოვარი სავარგულების მოცულობა, ამ კატეგორიის სავარგულების მიხედვით კახეთი პირველ ადგილზეა საქართველოში, რის გამოც იგი მემარცვლელისა და მეცხოველეობის წამყვანი რეგიონია.

კახეთში არსებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სიდიდით გამორჩეულია დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტი, მას მოსდევს ახმეტა, საგარეჯო და სიღნაღი. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში და გრაფიკზე მკაფიოდ ჩანს თითოეული მუნიციპალიტეტის სავარგულების მონაცემები და მათი განაწილება. დღემდე მიწის მესაკუთრეთა მხოლოდ 20-25%-ს აქვს დარეგისტრირებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოში, დანარჩენ ნაწილს კი არ აქვს მიწის დასარეგისტრირებლად საჭირო თანხა. ფერმერებთან ჩატარებული გამოკითხვების მიხედვით, დადგინდა, რომ მიწის მესაკუთრეთა მხოლოდ 2-4%-ს აქვს დარეგისტრირებული როგორც საკუთრება და ამ მიწაზე სტაბილურად აწარმოებს სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურას. მესაკუთრეობის თაობაზე ხშირია დავები მოქალაქეთა შორის ან მოქალაქეთა და სახელმწიფოს შორის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფერმერები სათანადოდ არ უფლიან ნიადაგს, საკმარისად არ ამდიდრებენ მას მინერალური თუ ორგანული სასუქებით, მოუვლელობის გამო მიწები დაბინძურებულია სარეველა ბალახით. საძოვრებზე, ცხოველთა დიდი რაოდენობის ძოვების გამო, დაწვეულია გაუდაბნოების პროცესი, განსაკუთრებით საგარეჯოსა და დედოფლისწყაროში. სასოფლო-სამეურნეო მიწების მრავალ უბანზე მიმდინარეობს ნიადაგის წყლისმიერი და ქარისმიერი ეროზია.

კახეთის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს განსაკუთრებულ საფრთხეს უქმნის მდინარე ალაზანი საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრო მონაკვეთზე. უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში მდინარემ 100 ჰექტარზე მეტი სახნავი და საძოვარი მიწები ჩარეცხა და ამ ტიპის დანაკარგი ყოველწიურად იმატებს, შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობა შემოსავლის



მნიშვნელოვან წყაროს კარგავს მეცხოველეობიდან და სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებიდან. საშიში გახდა მიწისქვეშა მავნებლების (განსაკუთრებით კავკასიის მარმარა ღრატა) გავრცელება კახეთის ნიადაგებში, რომელიც ახალშენ ვენახს აზიანებს. ამის გამო ამ სფეროს განვითარებისკენ მიმართული ძალისხმევა წარუმატებლად მთავრდება. მიუხედავად იმისა, რომ 2009-2011 წლებში სურსათის უვნებლობის ეროვნული სააგენტოს მიერ კალიების წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებები ჩატარდა, რეგიონში მაინც დარჩა გარკვეული უბნები, სადაც ეს სამუშაოები არ შესრულებულა.

სავარგულების ინვენტარიზაციითა და მესაკუთრეობის დადგენით მოიხსნება დავების პრობლემა, ფერმერებს გაუზრდვიათ ნიადაგის მოვლისა და გამდიდრების მოტივაცია, გრძელვადიან პერიოდში არსებული სავარგულების ეფექტურად გამოყენების შესაძლებლობა გაჩნდება.

მევენახეობის და მეღვინეობის სექტორი

კახეთი მევენახეობა-მეღვინეობის უძველესი და უნიკალური რეგიონია. აქ მდებარეობს მევენახეობის უნიკალური მიკროზონები, სადაც ტრადიციულად იწარმოება წარმოშობის ადგილის დასახელებისა და სხვა მაღალხარისხოვანი ქართული ღვინოები.

დღეს საქართველოს ვენახების 65-70% კახეთშია კონცენტრირებული. ვენახის (33 582 ჰა) ფართობის მიხედვით კახეთი პირველ ადგილზეა, მას იმერეთი და შიდა ქართლი მოსდევს.

კახეთში ვენახების მთლიანი ფართობი 33 582,5 ჰექტარს შეადგენს. ვენახების ფართობის სიდიდით გა- მოირჩევა გურჯაანი – 7618 ჰა, მეორე ადგილზეა ყვარელი – 6382 ჰა, მესამეზე კი – თელავი 6048 ჰა. ყველაზე მცირე ფართობები აქვს დედოფლისწყაროს – 1498,5 ჰა და ასპეტას – 1747 ჰა.

კახეთში დღეს არსებული ვენახების 50-60% საბჭოთა პერიოდშია გაშენებული, დანარჩენი ნაწილი კი 1994-1995 წლებიდან დღემდე. ვახის ძველ ნარგავებში დიდია მეჩხერიანობა, რის გამოც დაბალია საჰექტარო მოსავლიანობა და ყურძნის ხარისხი (2-2,5 ტონა/ჰა არ აღემატება), რაც საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში დარეგისტრირებული ადგილწარმოშობის 18 დასახელების ღვინიდან 14 მხოლოდ კახეთში იწარმოება.

ქართული ღვინის ექსპორტი 2006 წლიდან 2009 წლამდე რუსეთის ემბარგოს შედეგად მკვეთრად შემცირდა, ხოლო შედარებით სტაბილური ზრდა მხოლოდ 2010 და 2011 წლებშია.

ქართული ღვინო ექსპორტზე ძირითადად ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში გადის. 2005-2016

წლებში ყველაზე მეტი გაიყიდა უკრაინაში, ყაზახეთსა და ბელორუსიაში, ყველაზე ნაკლები კი – ყირგიზეთში, თურქმენეთში, უზბეკეთსა და მოლდავეთში.

საქართველოდან ექსპორტზე გადის ყურძნისეული წარმოშობის სხვა ალკოჰოლური სასმელებიც, კერძოდ: ბრენდის /კონიაკი/ და ჭაჭის არაყი. 2009-2012 წლებში ამ პროდუქციის ძირითადი ბაზარი 10 ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკაა. აქ ქართულ ბრენდს და ჭაჭის არაყს სტაბილურად მზარდი ჯამური გაყიდვები აქვს, თუმცა გაყიდვების ზრდა მხოლოდ უკრაინაში, ბელორუსიასა და უზბეკეთშია, დანარჩენ ქვეყნებში კი ექსპორტს ფრაგმენტული, კლებადი და არასტაბილური ხასიათი აქვს.

ჩამოსასხმელი სახით ღვინო მასალების ექსპორტში წამყვანი ადგილი ისევ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს უკავია. ამ კატეგორიის პროდუქციის ექსპორტის ყველაზე დიდი წილი უკრაინაზე, ბელორუსიაზე, აზერბაიჯანსა და სომხეთზე მოდის. 2009-2016 წლებში ექსპორტი ზრდადი და სტაბილურია. ჩამოსასხმელი ღვინო ექსპორტზე მცირე რაოდენობით გადის ტაჯიკეთში, ყირგიზეთსა და ლატვიაში. 2009 და 2010 წლებში პოსტსაბჭოთა ქვეყნების გარდა ჩამოსასხმელი ღვინო ექსპორტზე გავიდა მხოლოდ ჩინეთში, თუმცა 2011 წელს გაყიდვები შეწყდა.

ქართული ღვინის ექსპორტში ყველაზე მნიშვნელოვანი წილი ადგილწარმოშობის (ა/წ) დასახელების ღვინოებზე მოდის, რომლებიც განსაკუთრებული მევენახეობის სპეციფიკურ ზონებში იწარმოება და მომხმარებელთა შორის დიდი პოპულარობით სარგებლობს. 2009-2012 წლებში ა/წ ღვინოების ექსპორტი მზარდია და 3,2 მლნ ბოთლიდან 6 მლნ ბოთლზე გაიზარდა. ა/წ ღვინოებს ქართული ღვინის მთლიან ექსპორტში სტაბილური წილი უკავია, რომელიც 27,4-29,5% შორის მერყეობს, ხოლო ა/წ ღვინოების მთლიან ექსპორტში კახეთში წარმოებულ ა/წ ღვინოებს 79-82% უკავია. კახეთში მრავალი საოჯახო ღვინის მარანია, რომელიც მცირე და საშუალო ზომის ღვინის წარმოებას წარმოადგენს. მარნების ნაწილი ტრადიციული არქიტექტურით არის აშენებული, სადაც თანამედროვე ტექნოლოგიური დანადგარებია დამონტაჟებული, თუმცა საწარმოების უმრავლესობა მაინც კუსტარულია. საოჯახო მარნების მიერ წარმოებული ღვინის რეალიზაცია წელიწადში 40-160 ტონას შეადგენს. რეალიზაციიდან მიღებული თანხა შინამეურნეოებისთვის საკმაოდ კარგი შემოსავლის წყაროა. მცირე მწარმოებლებს უჭირთ წარმოების გაფართოება, ღვინის ხარისხის უზრუნველყოფა და სარეალიზაციო



ბაზრის ათვისება. თანამედროვე ტექნოლოგიების არცოდნა საოჯახო ღვინის მარნების განვითარებისთვის დაბრკოლებას წარმოადგენს. საოჯახო მარნებს სერიოზულ კონკურენციას უწევენ ღვინის მსხვილი კორპორაციების მიერ დაარსებული საწარმოები. ამიტომ სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს მცირე და საშუალო ზომის მეღვინეობის განვითარებას. ექსპორტის პოტენციალის ზრდისა და მცირე და საშუალო წარმოების განვითარებისთვის საჭიროა არა მარტო ბაზრის ათვისება, არამედ ხარისხის გაუმჯობესებისკენ მიმართული ქმედებები.

მარცვლეული კულტურების წარმოებას კახეთში მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს, რასაც საფუძვლად მიწის ნაყოფიერება და მარცვლეული კულტურების მრავალფეროვნება უდევს. ხორბლის ნათესი ფართობისა და წარმოების თვალსაზრისით კახეთი წამყვანი რეგიონია საქართველოში.

სხვა რეგიონებთან შედარებით კახეთში ყველაზე მეტი ფართობი ხორბლის ნათესებს უკავია, თუმცა წლების მიხედვით მისი ფართობი თანდათან იკლებს. 2007 წელს კახეთში, ყველაზე მეტი, 62 ათასი ტონა ხორბალი აწარმოეს, 2009 და 2010 წლებში მოსავლის რაოდენობა მკვეთრად შემცირდა, ხოლო 2012 წელს კვლავ გაიზარდა.

მიუხედავად იმისა, რომ კახეთში, ქვეყნის სხვა რეგიონებთან შედარებით, ხორბლის ნათესი ფართობი მეტია, ძალიან დაბალია მისი საშუალო საექტარო მოსავლიანობა. კახეთის რეგიონში სათესლე ხორბლის წარმოების და სათესლე მეურნეობების საქმიანობის სტატიკური მონაცემები არ არსებობს, თუმცა ქვეყნის მასშტაბით სათესლე ხორბლის გამოყენების მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, თუ რა რაოდენობით გამოიყენება რეგიონში სათესლე ხორბალი. კახეთში ფართოდ გავრცელებული ჯიშებია: უფხო 1, კოპერი, სპარტანკა და ა.შ.

კახეთში საშემოდგომო მარცვლეული კულტურებიდან მეორე ადგილზეა ქერის კულტურა, რადგან იგი ცხოველთა ძირითად საკვებად გამოიყენება. ადგილზე წარმოებულ ქერს ქართული ლუდის მრეწველობა არ იყენებს და მხოლოდ იმპორტირებულ ნედლეულზეა ორიენტირებული.

2006-2016 წლების შედარებისას კახეთში მეტნაკლებად სტაბილურია სიტუაცია ქერის ნათესების მხრივ, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში გარკვეული კლება შეინიშნება, თუმცა წარმოებული ქერის ოდენობით კახეთი მაინც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ამ რეგიონს. გამომდინარე

იქიდან, რომ ორივე რეგიონი მეცხოველეობის უმსხვილესი მხარეებია, ქერის წარმოება აქ საკმაოდ პრიორიტეტულია და წარმოების გაზრდის დიდი პოტენციალიც არსებობს. დედოფლისწყაროს და სიღნაღის მუნიციპალიტეტების ფერმერებს ქერი შედარებით დიდი რაოდენობით მოჰყავთ, კახეთის სხვა მუნიციპალიტეტების ფერმერები კი ქერის კულტურას საკუთარი პირუტყვის საკვებად აწარმოებენ.

სიმიინდი უმნიშვნელოვანესი კულტურაა საქართველოში. 2006 წლიდან კახეთი სიმიინდის ნათესი ფართობით მესამე ადგილზეა რეგიონებს შორის და მხოლოდ იმერეთსა და სამეგრელო-ზემო სვანეთს ჩამორჩება.

რეგიონში სიმიინდის კულტურას ძირითადად მეცხოველეობის სექტორში იყენებენ, უმნიშვნელოა ე.წ. თეთრი სიმიინდის წარმოების მაჩვენებელი. სიმიინდის ღერო კი ზამთარში ცხოველთა საკვებად გამოიყენება, მისგან სილოსს ამზადებენ. დარაიონებული და მაღალკონდიციური სათესლე მასალა მკვეთრად გაზრდის სიმიინდის წარმოების მოცულობას და ფერმერთა შემოსავალს.

2010 წლიდან კახეთში სიმიინდის წარმოება სახელმწიფოს მიერ იქნა სტიმულირებული. ქვეყანაში იმპორტით შემოვიდა სიმიინდის ჰიბრიდული ჯიშები კომპანია „პონერისგან. ეს სიმიინდი ხელშეკრულებით და სათანადო პირობებით დაურიგდათ ადგილობრივ ფერმერებს. ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტში კი მოეწყო სიმიინდის საშრობი საწარმო სრული ტექნოლოგიური ციკლით. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულმა პროგრამამ ფერმერთა მოლოდინი ვერ გაამართლა, წარმოებული სიმიინდი სპირტის რექტიფიკატის წარმოებისთვის გამოიყენეს. დღეს ყვარელსა და თელავში არსებული სპირტის მწარმოებელი ფირმები ადგილზე წარმოებულ სიმიინდსა და მცირე რაოდენობით ხორბალს სწორედ ამ დანიშნულებით იყენებენ.

მზესუმზირა კახეთის რეგიონისთვის მნიშვნელოვანი ტექნიკური კულტურაა, განსაკუთრებით დედოფლისწყაროს და სიღნაღის მუნიციპალიტეტებისთვის. ტრადიციულად, ამ კულტურის წარმოება მნიშვნელოვანი შემოსავლის წყარო იყო, როგორც ფერმერული მეურნეობების, ასევე, შინამეურნეობებისთვის. ბოლო 10 წლის განმავლობაში მზესუმზირის ნათესი ფართობები მკვეთრად შემცირდა და დღეს მას მხოლოდ მცირე ფართობი უკავია.

მზესუმზირის ნათესი ფართობი მნიშვნელოვნად არის შემცირებული. დაბალია საექტარო მოსავლიანობის მაჩვენებელი – 700-950 კგ/ჰა და წარმოებული პროდუქციაც. მზესუმზირის



მზესუმზირის ნათესი ფართობები

მუნიციპალ იტეტი	სახნავი მიწა სულ, ჰა	მზესუმზირის ნათესი ფართობი, ჰა	მზესუმზირის ნათესი ფართობის წილი სახნავი მიწის სავარგულში, %
ახმეტა	16354	885	5,4
გურჯაანი	19288	205	1,1
დ/წყარო	50514	3306	6,5
თელავი	16327	243	1,5
ლაგოდეხი	24971	70	0,3
საგარეჯო	29575	865	2,9
სიღნაღი	22675	2169	9,6
ყვარელი	16534	52	0,3
სულ	196237	7795	4,0

წყარო: პრეზიდენტის სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაცია კახეთის რეგიონში

წარმოებას, ისე როგორც დანარჩენ სასოფლო-სამეურნეო კულტურებს, შინამოხმარების ხასიათი აქვს, თანაც ორი დანიშნულებით: პირველი სათესლედ – კვლავწარმოებისთვის, ხოლო მეორე მზესუმზირის ზეთის წარმოებისთვის. კახეთის სოფლებში არსებულ „კუსტარულ“ ზეთსახდელებში მზესუმზირის ზეთი საკვები დანიშნულებით იწარმოება, ხოლო მისი ნარჩენისგან „კოპონი“ მზადდება, რომელიც ცხოველებისა და ფრინველებისთვის მაღალკალორიული საკვებია.

2014-2016 წლებში კახეთში 35 ათას ჰექტარზე მეტი მზესუმზირა ითესებოდა, აქედან მზესუმზირის ნათესი ფართობის 45-50%, ანუ 17 ათასი ჰექტარი დედოფლისწყაროში იყო. მცირემოსავლიანობის მიუხედავად, მზესუმზირის წარმოების მხრივ, დედოფლისწყარო მაინც წამყვანი ზონა იყო და არის. იყო პერიოდი, როცა საქართველოში წარმოებული მზესუმზირის 80-85% კახეთზე, ძირითადად კი დედოფლისწყაროზე მოდიოდა.

მზესუმზირის წარმოებას დიდი პოტენციალი გააჩნია, რადგან ადგილობრივ ბაზარზე ყოველწლიურად იზრდება მცენარეულ ცხიმზე მოთხოვნა, რაც ძირითადად იმპორტის ხარჯზე კმაყოფილდება. დღეს მზესუმზირის წარმოების ძირითადი წილი 95-98% ოჯახურ მეურნეობებზე მოდის, დანარჩენი 2-5% კი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს უკავიათ.

ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ გაკეთებული იმპორტ-ექსპორტის 2016 წლის შედარებითი ანალიზით,

მცენარეული ზეთი იმპორტით 51 ჰექტონიდან, ძირითადად კი უკრაინიდან, რუსეთიდან, აზერბაიჯანიდან და თურქეთიდან შემოდის. 2016 წელს ქვეყანაში იმპორტირებული ზეთი მთლიანი მოხმარების 96%-ს შეადგენდა, ხოლო ადგილობრივი წარმოების ზეთი კი – 4%-ს. მცენარეული ზეთის ადგილობრივი მწარმოებლები არიან: შ.პ.ს. „ქარვა“, შ.პ.ს. „მამონტი“, შ.პ.ს. „ბათილი“, შ.პ.ს. „გეორგი“ და სხვები, აქედან ქართული ბრენდები მხოლოდ „ქარვა“ და „ოქროს კანდელია“.

ცხრილიდან კარგად ჩანს იმპორტირებულ მცენარეულ ზეთსა და ადგილობრივ წარმოებას შორის არსებული მკვეთრი სხვაობა. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპორტის მაჩვენებელი 2010 წელს 1100 ტონას აღწევს, ამავე პერიოდში საკმაოდ დიდია იმპორტირებული მცენარეული ზეთის რაოდენობა – 31 385 ტონა.

დღეს მზესუმზირის ზეთის ადგილობრივი წარმოება ძალიან უმნიშვნელოა იმპორტირებულ ზეთთან შედარებით. ადგილობრივი მზესუმზირის ზეთი 1 ლიტრი 3-6 ლარი ღირს, რომელიც კუსტარულად მოწყობილ საწარმოებში იხდება. სამწუხაროდ, აქ გამოსხივებული ზეთი იმპორტირებული სიმინდის ან სხვა კულტურიდან მიღებული ზეთის ფალსიფიცირებისთვის გამოიყენება, ანუ საქართველოში შემოტანილ უცხოურ მცენარეულ ზეთებს უმატებენ აქ წარმოებულ მზესუმზირის ზეთს და ადგილობრივ აგრარულ ბაზრებში იყიდება როგორც „მზესუმზირის ზეთი“.

კახეთის რეგიონში არსებობდა ძლიერი



სათესლე და ჯიშთა გამოცდის მეურნეობები - ყოფილი მიწათმოქმედების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის ულიანოვკის საცდელი მეურნეობა, აგრეთვე: წნორის, ბაკურციხის, თელავის ჯიშთა გამოცდისა და სათესლე მეურნეობები, რომლებიც ფერმერებს დარაიონებული და ელიტური სათესლე მასალით უზრუნველყოფდნენ, მაგრამ დღეს ამ ტიპის მეურნეობები აღარ არსებობს. კახეთის რეგიონი, რომელსაც იმ კატეგორიის მიწის რესურსები გააჩნია, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო მარცვლეული კულტურების მაღალ მოსავლიანობას და პროდუქციის უმაღლეს ხარისხს უზრუნველყოფს, დღეს სრულად არაა ჩართული ქვეყნის სასურსათო უზრუნველყოფაში.

კახეთი ბალჩეული კულტურების (მარწყვი, საზამთრო, ნესვი და გოგრა) წამყვანი რეგიონია საქართველოში. სოფლის მეურნეობის დარგებს შორის ბალჩეული კულტურების წარმოება ერთ-ერთი მაღალშემოსავლიანი სფეროა. ამ დარგს, ისე როგორც ბოსტნეულის წარმოებას, კახეთში ძალიან დიდი პოტენციალი გააჩნია.

2010-2016 წლებში კახეთში უმნიშვნელოდ მცირდება ნათესი ფართობი, წარმოებული პროდუქცია მხოლოდ 2015 წელსაა მაქსიმალური – 41 ათასი ტონა, ხოლო შემდგომ წლებში იგი სტაბილურად მცირდება.

კახეთი, კერძოდ კი, ლაგოდეხის, ყვარლისა და გურჯაანის მუნიციპალიტეტები მიწის თხილის /არაქისის/ მწარმოებელ ზონებს წარმოადგენენ. ამ ზონებს ძალიან დიდი პოტენციალი აქვთ, რადგან აქ არსებული ნიადაგი და მიკროკლიმატი მიწის თხილის (არაქისის) წარმოების გაფართოების შესაძლებლობას იძლევა. დღეს არაქისის წარმოებაში ხელით შრომა გამოიყენება, ხოლო სათანადო მექანიზაციის პირობებში, მაღალმოსავლიანი ჯიშებისა და მეცნიერების თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვით წარმოების მოცულობა მკვეთრად გაიზრდება. ამ კულტურის წარმოება მომგებიანია, რადგან მაღალი ფასი აქვს და ადგილობრივ ბაზარზე მოთხოვნადია. ამ კულტურის სანედლეულო ბაზის გაფართოების შემთხვევაში ინვესტიციები ჩაიდება არაქისის გადამამუშავებელი და დამფასოებელი საწარმოების შექმნაში.

ბოსტნეულის წარმოების მხრივ რეგიონებს შორის წამყვანი პოზიცია, ტრადიციულად, ქვემო ქართლს უკავია, კახეთი კი მეორე ადგილზეა, თუმცა გამონაკლისი იყო მხოლოდ 2010 წელი – 300 ჰექტარი.

ბოსტნეული კულტურების ძირითადი მწარმოებლები არიან ლაგოდეხის, გურჯაანისა და

სიღნაღის მუნიციპალიტეტები. აქ არსებული მიკროკლიმატი, ნაყოფიერი ნიადაგები და ტრადიციები ამ დარგის მიმართ ადგილობრივი ფერმერების მაღალ ინტერესს განაპირობებს.

ბოსტნეული და ბალჩეული კულტურების წარმოება ყველაზე შემოსავლიანი საქმიანობაა სოფლის მეურნეობის დარგებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ამ სფეროში არსებული პრობლემები მოგების მიღების შანსებს ამცირებს.

დღეს კახეთში მრავალი სახეობის ხილი იწარმოება, აქ არსებული აგროკლიმატური პირობები და ნაყოფიერი ნიადაგები მეხილეობის განვითარების კარგ საფუძველს იძლევა. ამ მხრივ დიდი პოტენციალი აქვს გურჯაანის, ლაგოდეხის, ნაწილობრივ თელავის, სიღნაღისა და ყვარლის მუნიციპალიტეტებს. გურჯაანი, ძირითადად, ატმის მწარმოებელია, ლაგოდეხი კი – ხურმის, ქლიავის, ვაშლისა და სხვა სახეობის ხილის. შესანიშნავი სანედლეულო ბაზა აქვს საკონსერვო მრეწველობას, თუმცა იგი გაფართოებას და ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად დივერსიფიცირებას საჭიროებს. თესლოვანი ხილის წარმოებაში კახეთს უმნიშვნელო ადგილი უკავია, ხოლო კურკოვანი ხილის წარმოებაში რეგიონებს შორის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი აქვს – 9,6-38% (2006-2016 წლებში).

კურკოვანი ხილის ძირითადი წილი მოდის ატმის კულტურაზე, რომლის შესახებ ატმის წარმოების მხრივ კახეთი წამყვანი რეგიონია საქართველოში, მისი წილი 39,6-76,8%-ს შორის მერყეობს. კახეთში ატმის მწარმოებელი ძირითადი ზონა გურჯაანია, შემდეგ მოდის თელავი, სიღნაღი და ყვარელი. ატმის წარმოება უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში მკვეთრად გაიზარდა. რეგიონში თესლოვანი ხილის წარმოებას ნაკლები ყურადღება ექცევა, თუმცა ამ თვალსაზრისითაც კახეთს საკმაოდ მაღალი პოტენციალი აქვს. გარდა იმისა, რომ კახეთი კურკოვანი ხილის, განსაკუთრებით ატმის მწარმოებელი რეგიონია, აქ წლის სხვადასხვა სეზონზე მრავალი სახეობის ხილი მოდის, რომელიც საკონსერვო მრეწველობისთვის კარგ სანედლეულო ბაზას წარმოადგენს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკონსერვო მრეწველობას კახეთში შემდეგი სპეციფიკა ახასიათებს: გვალვის ან სეტყვის გამო შესაძლოა ხილის სხვადასხვა სახეობის მოსავალი განადგურდეს, რაც საკონსერვო მრეწველობისთვის წვეტას ნიშნავს, მაგრამ აქ არსებული ნიადაგები და აგროკლიმატური პირობები სანედლეულო ბაზის გაფართოების შესაძლებლობას იძლევა, რაც ამ რისკს შეამცირებს.



კახეთის სოფლის მეურნეობაში მეცხოველეობას ტრადიციულად წამყვანი ადგილი ეკავა. აქ არსებული საძოვრებისა და სათიბების დიდი მასივები და ხელსაყრელი აგროკლიმატური პირობები ამ დარგის განვითარებისთვის საუკეთესოა.

მიუხედავად იმისა, რომ კახეთს მცირე წილი უკავია ქვეყნის მეცხოველეობის მთლიან სულალობაში, ამ დარგის განვითარების დიდი პოტენციალი არსებობს და დედაქალაქთან მისი სიახლოვე რეგიონის ძლიერ მხარეს წარმოადგენს.

კახეთი მეხუთე ადგილზეა იმერეთის, სამეგრელოს, ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის შემდეგ და მისი წილი 9%-ს შეადგენს.

კახეთის მეცხოველეობის სექტორში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მსხვილფეხა რქოსან პირუტყვს, მათი სულადობა 2012 წლის მონაცემებით მოცემულია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში. კახეთის რეგიონში შემავალ მუნიციპალიტეტებს შორის კი ყველაზე მცირე სულადობა ჰყავს თელავს – 8.6 ათასი სული, ხოლო ყველაზე მეტი საგარეჯოს – 24.6 ათასი სული, მას მოსდევს ლაგოდეხი, დ/წყარო, სიღნაღი და ყვარელი.

კახეთში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის რაოდენობა წინა წლებთან შედარებით მალაღია, განსაკუთრებით შინამეურნეობებში, სადაც ეს მაჩვენებელი 99,3-99,8%-ს შორის მერყეობს, დანარჩენი წილი კი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს უკავიათ.

კახეთის თითოეულ მუნიციპალიტეტს გააჩნია პირუტყვის გადასარეკი ტრასები, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ზამთრის და ზაფხულის საძოვრებს, როგორც რეგიონის შიგნით, ისე ქვეყნის სხვა რეგიონებთან. გადასარეკი ტრასები შემდეგი ინდიკატორებით იზომება: ტრასის, ცხოველთა სადგომების, ტრასის ფართობის (ჰექტრებში), ტრასის სიგრძის (კილომეტრებში) მიხედვით. სამწუხაროდ, ცხოველთა გადასარეკ ტრასებზე არსებული განუითხოება მრავალი პრობლემის წინაშე აყენებს როგორც ფერმერებს, ისე სახელმწიფოს. კერძოდ: ცხოველთა განსაკუთრებით საშიში დაავადებების გავრცელება რეგიონის და ქვეყნის მასშტაბით, არაკეთილსაიმედო, ეპიზოტიური გარემო და რეგიონის მეცხოველეობის დარგში რისკების ზრდის ტენდენცია.

კახეთი საქონლის ხორცის წარმოების მხრივ მეოთხე ადგილზეა იმერეთის, სამეგრელოს, ქვემო ქართლისა და შიდა ქართლის შემდეგ. 2006-2011 წლებში ხორცის წარმოება კახეთის რეგიონში იკლებს 2010 წლამდე, 2011 წელს კი ზრდაა. ცალსახად შეიძლება აღინიშნოს,

რომ ეს ცვლილება სახელმწიფო აღრიცხვიანობის მოწესრიგებითაა განპირობებული.

ხორცს რეგიონში აწარმოებენ ოფიციალურად მოქმედი ცხოველთა სასაკლაოები, რომელთაც შესაბამისი ნებართვა გააჩნიათ. თელავში, სოფელ ყარაჯალას სასაკლაო, რომელიც USAID პროგრამის ფარგლებში დაფინანსდა, სეზონურობის გათვალისწინებით დღეში 2-4 ტონა, ხოლო თვეში 60-120 ტონა საქონლის ხორცს უწევდა რეალიზებას. აქ მოწყობილია თანამედროვე ტექნოლოგიური ხაზი და სამაცივრე კამერა. აღსანიშნავია ლაგოდეხის, ველისციხის, იორმუღანლოსა და ვარდისუბნის სასაკლაოები, ასევე, ბაკურციხე-თბილისის საავტომობილო გზის გასწვრივ მდებარე ხორცის სარეალიზაციო პუნქტები, სადაც იკვლება პირუტყვი და ხორცის რეალიზება ამ უბნებიდანვე ხდება.

რეგიონში მოქმედ სხვა სასაკლაოებზე არსებული სიტუაცია უკიდურესად მძიმეა: სრულად არის დარღვეული სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები; მოუწყობელია საკანალიზაციო და წყალგაყვანილობის სისტემები; ხორცის შესანახად არ არის მოწყობილი სამაცივრე კამერები; ადგილზე არ მუშაობს ლაბორატორიული შემოწმების პუნქტები; სასაკლაოები არ არის იზოლირებული ბაზრობების ტერიტორიიდან; მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ადგილობრივი მაკონტროლებელი ორგანოების არარსებობა და სურსათის უვნებლობის სამსახურის უუნარობა პროდუქციის ხარისხის კონტროლის თვალსაზრისით.

წარმოების თვალსაზრისით კახეთს მცირე წილი უკავია, ვიდრე იმერეთს, ქვემო ქართლს ან დანარჩენ რეგიონებს, მაგრამ კახეთის მოსახლეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემოსავლის წყაროა და შესაბამისად, წარმოების გაზრდის პოტენციალიც გააჩნია. კახეთის წილი ქვეყნის რძის საერთო წარმოებაში 6,1-6,8%-ის ფარგლებში მერყეობს, თუმცა მას ზრდის პოტენციალი აქვს. რძეზე სტაბილური მოთხოვნა მზარდია და რეალურად ადგილობრივ ბაზარზე ნატურალურ რძეზე დეფიციტია, ეს კი ხელსაყრელ ბიზნეს გარემოში მერძეული მესაქონლეობის განვითარების ერთგვარი წინაპირობაა. ადგილობრივი ფერმერი, რომელსაც 3-6 ან მეტი სული ძროხა ჰყავს, თავად აწარმოებს სულგუნს ან სხვა სახეობის ყველს და უფრო მეტ მოგებას იღებს.

კახეთში ტრადიციულად რძის მწარმოებელი წამყვანი ზონებია: ახმეტა, საგარეჯო, სიღნაღი, ლაგოდეხი და დედოფლისწყარო. დანარჩენ მუნიციპალიტეტებშიც აწარმოებენ რძეს, მაგრამ მათი წარმოების მოცულობა მცირეა



ზემოთ აღნიშნულ ზონებთან შედარებით.

რძის და რძის პროდუქტების ადგილობრივი კომპანიები, როგორც არის: „სანტე“, „ეკოფუდი“, „სოფლის ნობათი“ და სხვა, კახეთის რეგიონში რძეს არ შეისყიდებიან, რადგან მათ ყოველდღიურ მოთხოვნას კახეთი ვერ აკმაყოფილებს, თუმცა ქვეყნის სხვა რეგიონებიც ვერ აწვდიან საკმარის რძეს და ეს კომპანიები დეფიციტს რძის ფხვნილის გამოყენებით ივსებენ.

მეღორეობა საქართველოს მეცხოველეობის ერთ-ერთი უძველესი დარგია. დღეს მეღორეობის წამყვანი რეგიონებია: იმერეთი, სამეგრელო, ქვემო ქართლი და ზემო სვანეთი, მათ შორის კახეთი. მეღორეობას განსაკუთრებით დიდი ზიანი „ღორის გრიპმა“ მიაყენა.

კახეთში ღორის სულადობის მხრივ ყვარელი ლიდერობს 4035 სულით, მას მოსდევს დედოფლისწყარო – 3815 სულით, შემდეგ კი საგარეჯო – 3421 სულით, ყველაზე მცირე რაოდენობა ახმეტის მუნიციპალიტეტშია – 700 სული. კახეთში ღორის სხვადასხვა სახეობებია გავრცელებული, მაგრამ „კახური ღორის“ სახეობა გადაშენების პირასაა მისული. სამწუხაროდ, კახეთში არც ერთი ჯიშთსაშენი არ არსებობს, სადაც დაინტერესებული ფერმერი ჯიშობრივად წმინდა ღორის სახეობას შეიძენს.

ღორის ხორცის წარმოებას კახეთში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. ადგილობრივ ბაზარზე მასზე დიდი მოთხოვნილებაა, რომელიც პიკს დეკემბერსა და იანვარში აღწევს. მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივი ღორის ხორცი უფრო ძვირი ღირს, ვიდრე იმპორტირებული, ადგილზე წარმოებულ ხორცზე მაინც დიდი მოთხოვნაა. დღეს ქვეყანაში წარმოებული ღორის ხორცის საერთო რაოდენობაში კახეთის წილი 10,5-14,1%-ის ფარგლებში მერყეობს.

ღორის ხორცის მწარმოებლები ძირითადად წვრილი შინამეურნეობები არიან, შესაბამისად, რეალიზებული ხორციდან შემოსავალი მწარმოებელთა ამ სეგმენტისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია. მეხორცეული მიმართულების განვითარებას ხელს შეუწყობს ეპიზოტიური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

მეღორეობის, ისე როგორც მეცხოველეობის სხვა დარგების განვითარებას, ხელს რამდენიმე ფაქტორი უშლის, კერძოდ:

ხორცის ხარისხის კონტროლის სამართლებრივი ნორმების არასრულყოფილება;

რეგიონსა და ქვეყანაში არაკეთილსაიმედო ეპიზოტიური მდგომარეობა;

რეგიონსა და ქვეყანაში ვეტერინარული სისტემის არაეფექტურობა;

საკვები ბაზის დაბალკალორიულობა და

წარმოებული საკვების სიძვირე;

მაღალპროდუქტიული ჯიშების ნაკლებობა;

სურსათის ხარისხის კონტროლის სისტემის არაეფექტურობა;

ხორცის წარმოებისა და სარეალიზაციო პუნქტებში სათანადო ინფრასტრუქტურის დაბალი დონე;

ადგილობრივ ხორცის ბაზარზე მონოპოლიური კომპანიების დიდი ზეგავლენა.

კახეთის მუნიციპალიტეტებს შორის მეცხოველეობის თვალსაზრისით ლიდერობს ახმეტა – 67,5 ათასი სული და საგარეჯო – 96 ათასი სული ცხვრით. მას შემდეგ, რაც არაბულ ქვეყნებში თუშურ ცხვარზე მოთხოვნა გაჩნდა, ცხვრის სულადობამ მკვეთრად იმატა და კიდევ უფრო გამრავლების მოტივაცია გაჩნდა, მაგრამ ცხოველთა საშიში დაავადებების გავრცელება დიდ რისკს წარმოადგენს ექსპორტისთვის.

ცხვრის ხორცის წარმოებას და მოხმარებას ძირითადად ადგილობრივი ხასიათი აქვს. ამ ხორცის იმპორტი სხვადასხვა სახეობის კონსერვის ან პროდუქტის სახით ხდება, დანარჩენი კი ადგილზე იწარმოება. მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელი 4 წელია, ქვეყნიდან ცოცხალი ცხვრის ექსპორტი მიმდინარეობს და მას სახორცე დანიშნულება აქვს, რეგიონში ცხვრის ხორცის დამამზადებელი და გადამამუშავებელი საწარმო არ არსებობს. აქვე აღსანიშნავია, რომ კვლევის პერიოდში ექსპორტის მონაცემების მოძიება შეუძლებელი იყო. ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში ჩანს წარმოებული ცხვრის ხორცის რაოდენობა, სადაც წამყვანი ადგილი ისევ კახეთს უჭირავს, მას მოსდევს: ქვემო ქართლი, სამცხე-ჯავახეთი და მცხეთა-მთიანეთი.

მეცხოველეობის დარგებს შორის მეცხვარეობა ერთ-ერთი შემოსავლიანი დარგია, რადგან ცხვრის ნამატი წლის განმავლობაში საკმაოდ დიდია, ცხვრის ყველის წარმოება მისი მაღალი ფასის გამო საკმაოდ მომგებიანია, აგრეთვე, ცხვრისგან მიღებული მატყლი შესანიშნავ ნედლეულს წარმოადგენს საფეიქრო მრეწველობისთვის. მართალია, წინა წლებთან შედარებით დღეს მატყლის ფასი დაბალია, მაგრამ გარკვეულ შემოსავალს მაინც იძლევა.

ამ დარგში არსებული პრობლემები მისი განვითარების შესაძლებლობებს ზღუდავს. პრობლემები კი შემდეგი სახისაა:

რეგიონსა და ქვეყანაში არაკეთილსაიმედო ეპიზოტიური მდგომარეობა;

რეგიონსა და ქვეყანაში ვეტერინარული



სისტემის არაეფექტურობა;

ფერმებში, აგრეთვე, რძისა და ყველის წარმოებისას სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმების დაუცველობა;

საზაფხულო და ზამთრის საძოვრების დაბალკალორიულობა, საძოვრების ნაწილობრივი გაუდაბნოება;

სურსათის ხარისხის კონტროლის სისტემის არაეფექტურობა;

ხორცის წარმოებისა და მის სარეალიზაციო პუნქტებში სათანადო ინფრასტრუქტურის დაბალი დონე.

რეგიონში დღეს არსებული სასოფლო-სამეურნეო (ს/ს) ტექნიკა ძირითადად ამორტიზებულია და მისი ექსპლუატაციის ვადა გასულია. ეს ძველი ტექნიკა, ძირითადად, რუსული წარმოებისაა, ნაწილი კი ბელარუსიის გამოშვებული. ფაქტობრივად, წინა საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოში ს/ს ტექნიკა ამ ქვეყნიდან აღარც შემოსულა, რამდენიმე ერთეული შემთხვევის გარდა. უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში ქვეყანაში მაღალი ხარისხის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე მაღალი მოთხოვნაა, მაგრამ კერძო სექტორს თანამედროვე ტექნიკაში ჩასადებად საჭირო ინვესტიცია არ აქვს. საერთაშორისო და დონორმა ორგანიზაციებმა USAID, MCG, GIZ და იაპონიის საელჩომ არაერთი პროექტი განახორციელეს არსებული დეფიციტის შესავსებად, მაგრამ დღეს ქართული სოფლის მეურნეობა თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვას კვლავ საჭიროებს.

კახეთის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების გასარწყავებას უზრუნველყოფს სახელმწიფო შ.პ.ს.

„საქართველოს გაერთიანებული სამედიო-რაციო სისტემების კომპანია“. აღნიშნულ კომპანიას რეგიონის მასშტაბით ოთხი სისტემური სამმართველო ექვემდებარება, კერძოდ: ზემო ალაზნის, ქვემო ალაზნის, ლაგოდეხი-ყვარლის და ქვემო სამგორის სისტემური სამმართველოები, რომლებიც კახეთის ყველა მუნიციპალიტეტისთვის სარწყავი წყლის მიწოდებას უზრუნველყოფენ.

დედოფლისწყაროში რამდენიმე სარწყავი სისტემა ფუნქციონირებდა: ზილიჩა პირველი, ტარიბანისა და თელაწყლის მექანიკური სარწყავი სისტემები. მდინარე ალაზნიდან ზილიჩა პირველით 6 000 ჰა ირწყვებოდა, ტარიბანის მასივის გასარწყავება მდინარე იორზე მოწყობილი სატუმბი სადგურით ხდებოდა. დღეს აღნიშნული სისტემები გაუქმებულია. სავარგულოში სავარგულების გასარწყავება მექანიკური სარწყავი სისტემებით ხდებოდა. დღეს აღნიშნული

სარწყავი სისტემა გაუქმებულია მოსახლეობის საშუალოდ ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების თვალსაზრისით, კახეთის რეგიონი საკმაოდ ჩამორჩება მთლიანად საქართველოს საშუალო მაჩვენებელს, თუმცა აქ ეს შემოსავლები უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე საშუალოდ საქართველოში.

თუ განვიხილავთ კახეთის რეგიონში სოციალური და ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორის დინამიკას, ყველაზე დიდი ზრდის ტემპები დაფიქსირებულია თელავისა და გურჯაანის მუნიციპალიტეტებში ყვარელის, მუნიციპალიტეტთან ერთად, რაც სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარების დისპროპორციის შემცირების უმნიშვნელო სხვაობაზე მიუთითებს.

ამავდროულად, ყვარელის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე, ორჯერ და მეტად აღემატება ახმეტის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის საშუალო შემოსავალს.

აღმოსავლეთ საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე მოხმარების ხარჯები უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე საშუალოდ საქართველოში, მაგრამ მედიანის აბსოლუტურ გამოხატულებაში მნიშვნელოვნად ჩამორჩება.

სამომხმარებლო ხარჯების ზრდის ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები, როგორც ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების შემთხვევაში, დაფიქსირდა გურჯაანისა და ყვარელში.

აუცილებელია საზგასმით აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ ეკონომიურად ყველაზე განვითარებული თელავი და ყვარელი ხდება მოსახლეობის მიერ კაპიტალის დაგროვების ტენდენცია. მოცემულ რეგიონში, ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლის ზრდის ტემპი, უსწრებს ერთ სულ მოსახლეზე გასავალს.

რეგიონალური ეკონომიკის განვითარების განხილვისას, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია საქართველოს ინდუსტრიული რეგიონების მიერ გადატვირთილი საქონლის მოცულობა.

35%-ით დაეცა გადასამუშავებელი პროდუქციის წამოება თელავის მუნიციპალიტეტში. ზოგადად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარების დინამიკა, შესასწავლ რეგიონებში, მსგავსია საქართველოს დინამიკასთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ ყვარელის მუნიციპალიტეტი, მრეწველობის თითოეული სახეობის განვითარების დონის თვალსაზრისით, კახეთის რეგიონის პირველ სამეულშია. ყვარლის ტერიტორიას და გურჯაანის მუნიციპალიტეტს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების



საქართველოს ეკონომიკური პრობლემები

თვალსაზრისით ლიდერის პოზიციები უკავიათ საქართველოში და მოცემული მონაცემებით საქართველოს ყველა მუნიციპალიტეტს შორის და შესაბამისად 1 და 3 ადგილები უკავიათ ამავე დროს, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი რომელიც, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თვალსაზრისით 6 ადგილს იკავებს, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ყვარელის მუნიციპალიტეტის სამეურნეო სექტორის მნიშვნელოვანი მასშტაბები, მისი წარმოების ზრდის ტემპი არა მარტო საქართველოს, არამედ კახეთის რეგიონის საშუალო მაჩვენებელია. ახმეტის აგრარული სექტორის ზრდის ტემპი, მისი მცირე ზომის გამო, აჭარბებს სოფლის მეურნეობის წარ-

მოების ზრდის ტემპს როგორც კახეთის რეგიონში ასევე მთლიანად საქართველოში. ერთგვარი ლოკომოტივი ამ ინდუსტრიის განვითარების საქმეში კახეთის რეგიონში არის ყვარელის მუნიციპალიტეტიც სადაც საქმიანობა „მშენებლობა“-ს მოცულობა 2008 წლიდან 2016 ტიპის სამუშაოებზე გაიზარდა 165% -ით, და ამ დროისთვის კახეთის რეგიონის მთელი სამშენებლო სექტორის 50% -ზე მეტი შეადგენა.

თუმცა, 2016 წლის განმავლობაში ამ რეგიონში სამშენებლო სამუშაოების მნიშვნელოვანი შემცირება დაფიქსირდა, ეს ძირითადად იმ ობიექტების მშენებლობის დასრულების გამო მოხდა.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ВИНОДЕЛЬЧЕСКО-ВИНОГРАДАРНОГО КЛАСТЕРА В РЕГИОНЕ КАХЕТИ

ВАХТАНГ ДАТАШВИЛИ

профессор ГТУ

E-mail: social_economica@mail.ru

НАТО ГИОРГАДЗЕ

докторант ГТУ

Резюме

Существующие в регионе природные и климатические условия, единство природных речурсов и социально-демографических факторов формирует рост агро-промышленного и рекреационного комплекса, также развитие курортов и рекреационных зон и лоджистику в рамках эекономической системы.